

Prostori šolskega pouka v Železnikih

Katja Mohorič Bonča

V tem prispevku želim predstaviti stavbe v Železnikih, ki imajo vsaj eno skupno značilnost – gostile so učence od leta 1815 dalje. V dvesto letih, kolikor časa v Železnikih že poteka šolanje otrok, je bilo lokacij šolskega pouka veliko. Imamo dve šolski poslopji, nekdanje na Trnju ob cerkvi sv. Antona in današnje na Otokih. V vsem tem času pa je bilo še veliko lokacij šolskega pouka, t. i. učnih sob, ki so gostovale v številnih hišah. To so bili najeti šolski prostori in o pouku v teh prostorih je znanega zelo malo, če pa že, gre le za fragmente. V nadaljevanju je pregled teh šolskih prostorov, kakor so si sledili do današnjih dni. Povsem možno je, da je bilo teh lokacij še več, a v tem pregledu so zajete tiste, za katere so ohranjeni in dostopni viri.¹

V dokumentacijskem gradivu v Muzeju Železniki

je shranjenih nekaj zapisov učiteljev, ki so za razne priložnosti pisali o zgodovini šole. Rokopis učitelja Josipa Primožiča dokaj natančno povzame začetke šole do časa med svetovnima vojnama.² Spomine na bivanje v Železnikih med letoma 1920 in 1924 je napisal tudi učitelj Hinko Klavora. V delu tega prispevka se dotakne tudi šole in šolskih prostorov.³ Za potrebe nastajajočega Šolskega muzeja v Ljubljani je leta 1938 učitelj Edvin Klemente napisal poročilo o zgodovini in razvoju šole v Železnikih.⁴ V virih, ki jih hrani Muzej Železniki, so hiše, kjer je potekal pouk, zgolj omenjene. Večinoma ni podatkov o lokaciji učne sobe v hiši, ne o njeni opremi, niti ni točnega podatka, katerega leta je hiša gostila učence. Časovno opredelitev lahko samo ocenimo glede na vire, ki so pri določeni hiši na voljo.

Kovačeva hiša, kasneje imenovana Bogatajeva hiša

V zapisu učitelja Josipa Primožiča se kot prostor prve šolske učilnice omenja Kovačeva hiša, stara številk Železniki h. št. 5, domače ime Na Terbuš,⁵ kasneje imenovana tudi Bogatajeva hiša, danes Trnje 10.

Ob ustanovitvi šole leta 1815 je bil v tej hiši prvi šolskemu pouku namenjen prostor. Ni podatka, koliko časa je bil v tej hiši najet šolski prostor. Med letoma 1815 in 1855 je v Železnikih učil prvi šolani učitelj Železnikar Jakob Demšar. V štirih desetletjih poučevanja na tej šoli je bil njegov učenec tudi Josip Levičnik, ki ga je ob upokojitvi zamenjal na delovnem mestu učitelja v Železnikih.

Hiša Trnje 10 danes. Lokacija prve učne sobe v Železnikih. Foto: Katja Mohorič Bonča

Štalcova hiša na Trnju

Železniki h. št. 6, po domače Štalcova hiša, danes Trnje 15. Hiša ima markantno in osrednjo lego na vzhodni strani Placa, trga pred cerkvijo sv. Antona.

Hiša pri Štalcu se omenja kot druga lokacija šolskega pouka. Ni znano, med katerima letoma je tu potekal pouk. Lastniki, družina Štalc, so hišo prodali in se okoli leta 1933 preselili v hišo Na plavžu,⁶ staro ime je ostalo do danes. Hišo je kupila takratna občina Železniki in v njej so uredili občinsko pisarno. Ta hiša je gostila pouk tudi kasneje, po drugi svetovni vojni, ko je bila v lasti Krajevnega ljudskega odbora Železniki. Učilnici sta bili takrat v pritličnih prostorih hiše.

Štalcova hiša na Trnju danes. Foto: Igor Mohorič Bonča

Pekova hiša

Železniki h. št. 8, po domače Ledrer. Hiša je to ime dobila po družini usnjarjev, nekdanjih lastnikov hiše. Danes ne stoji več. Podrli so jo leta 1982.⁷

Podatkov o pouku v tej hiši ni. Ohranjen je le podatok, da se je pouk iz Štalcove hiše selil v to hišo, ki je imela v različnih obdobjih različna imena; nazadnje so ji rekli Pekova hiša.

Pekova hiša na Trnju, okoli leta 1979. Foto: Ciril Zupanc

Šomoštrova hiša

Zadnji najet šolski prostor, preden se je pouk preselil v prvo za potrebe šolskega pouka urejeno poslopje, je bil v hiši št. 16, v Šomoštrovi hiši. Danes te hiše ni več, stala pa je na Trnju, približno tam, kjer

je danes spomenik NOB. V tej hiši je živel prvi učitelj v Železnikih Jakob Demšar in od tod verjetno tudi njeno ime. Josip Primožič je zapisal, da je imela šola prostorno sobo v zgornjem nadstropju.⁸

Šolska stavba na Trnju, na Plac

Selitve učencev in učitelja so se končale jeseni leta 1842, ko so za potrebe šolskega pouka preuredili hišo tik ob cerkvi, na Plac. Pobudnik za šolo v Železnikih, župnik Mihael Grošelj, je z delom denarja od prodaje posestva Agate Megušar iz Smoleve ustanovil šolski fond⁹ in 26 let po njegovi smrti so s tem fondom kupili hišo na Plac. Gre za stavbo, ki je stala na mestu, kjer je danes hiša Trnje 21.

Na tem mestu je stala majhna lesena hiša, imenovana Pri Javorju. Hiša je bila kasneje v lasti družine Hrovat (Chrobath). Jurij Hrovat je hišo pozidal, podedoval jo je njegov sin dr. Blaž Chrobath (1797–1848), odvetnik, ki je deloval v Ljubljani. Bil je sodobnik, delodajalec in prijatelj dr. Franceta Prešerna. Prav od Blaža Chrobatha so 26. januarja 1842 hišo kupili in jo preuredili v šolsko poslopje. V njej je potekal pouk dobrih sto let, vse do druge svetovne vojne.

V stavbi je bila sprva urejena ena učilnica, v spodnji sobi pa tudi stanovanje za učitelja. Josip Primožič navaja Josipa Levičnika, ki piše, da so šolsko poslopje leta 1865 pobelili. Leta 1872 so v šolskih prostorih stanovali zidarji, ki so zidali novo cerkev sv. Antona. Leta 1877 so postavili novo peč. Aprila 1884 so pobarvali polkna v šolski sobi. Leta 1898, z vpeljavo dvorazrednice, so predelali učiteljsko stanovanje v šolsko učilnico.¹⁰ Šolo so belili tudi v letu upokojitve Josipa Levičnika, kajti v Kroniko je zapisal: "Včeraj smo belili šolo ... Šola je precej lepo osnažena, tako da jo bom lahko čedno oddal mojemu nasledniku. Kedo bo se še nič ne čuti."¹¹

Šolsko poslopje na Trnju. Na pročelju viden napis Osnovna šola. Foto: fototeka Muzeja Železniki

Oktobra 1917 so šolo za dva meseca preuredili v vojaško bolnišnico.

Učitelj Hinko Klavora, ki je v Železnikih služboval v dvajsetih letih 20. stoletja, se spominja, da sta bili učilnici v glavni šoli skromno opremljeni.¹² O opremitvi šolskega razreda v šoli na Trnju je kratek zapis v šolskem glasilu Naše poti, ki so izšle ob 175-letnici šole v šolskem letu 1991/92: "Učilnice so bile majhne. V njih so bile stare mize s poševnimi ploščami in klopi. Na sredini je bil črnilnik. Miza je imela spodaj polico za šolske potrebščine. Vsaka učilnica je imela visoko zeleno peč. Za učiteljevo mizo je bila črna tabla. Na steni so viseli zemljevidi. Učilnica je bila slabo osvetljena. Okna so bila majhna. Umivalnikov ni bilo. Pod je bil lesen. Kadar so otroci malo poskakali, se je kar kadilo. Na eni strani so sedeli dečki, na drugi deklice."¹³

Ker je šola od leta 1920 že delovala kot štirirazrednica, so s poukom z dvema razredoma gostovali v Egrovi hiši, nato po zapletu z Gustavom Egrom v stari Popčevi hiši na Racovniku ter v Štalcovi hiši Na plavžu.¹⁴

Egrova hiša

Stara hišna številka Železniki h. št. 103, danes Racovnik 41.

Pouk v tej stavbi je verjetno stekel jeseni s šolskim letom 1920/21, kajti takrat je bila uvedena štirirazrednica, in je v njej potekal najmanj eno šolsko leto, lahko tudi dlje časa, vsekakor pa med letoma 1920 in 1924, ko je kot učitelj služboval Hinko Klavora. Omenjeni učitelj namreč piše o zapletu z lastnikom hiše Gustavom Egrom glede šolske sobe, ko naj bi med poletnimi počitnicami Klavora videl, da je šolski inventar nepričakovano zložen pred Egrovo hišo. Po tem dogodku so šolo selili v "staro Popčevo hišo"¹⁵ na Racovniku. Iz omenjene ga zapisa ni jasno, ali gre za Popčevo ali Drožjevo hišo na Racovniku. Vida Košmelj omenja,¹⁶ da je bila v prvem nadstropju Drožjeve hiše v tridesetih letih 20. stoletja šola, ne omenja pa šole v Popčevi hiši. Tudi informator Vinko Markelj je povedal, da kolikor se spominja, šole v Popčevi hiši ni bilo, bila pa je v Drožjevi. Zato gre verjetneje za Drožjevo hišo, ki je bila takrat v lasti Popčevih, danes Racovnik 49.

Egrova hiša na Racovniku. Foto: Igor Mohorič Bonča

Verjetno se komentar učiteljice Francke Grohar nanaša na šolsko sobo v tej hiši, saj v zapisniku preberemo: "Gdč. Groharjeva želi, da se ji razred očisti in pobeli. Vrata so tako slaba, da prihaja iz spodnjega stanovanja v šolsko sobo nadležen dim, ki moti disciplino in ovira pouk."¹⁷

Istega šolskega leta najdemo komentar glede šolskega prostora v zapisniku učiteljske konference: "Otroci iz III. razreda so v bližini klavnice, zato naj se jim zabranjuje, da ne hodijo gledat, ker jim s tem otrpne čut usmiljenja."¹⁸

Štalcova hiša Na plavžu

Stara hišna številka 82, danes Na plavžu 18, staro ime v Malnu, tudi Tavčarjev mlin.

Četrti razred je, vsaj med letoma 1920 in 1924, imel pouk v Tavčarjevem mlinu. Hinko Klavora piše: "Učna soba je bila svetla in tudi prostorna. Posebno lep pa je bil pogled skozi okno na mimo tekočo bistro Selško Soro."¹⁹

Štalcova hiša Na plavžu. Foto: Igor Mohorič Bonča

Drožjeva in Kosmova hiša

Šolska stavba na Trnju že dolgo prostorsko ni več ustrezala vsem potrebam šoloobveznih otrok, tako da so že pred prvo svetovno vojno razmišljali o novi lokaciji za šolo. Josip Primožič piše, da so januarja 1905 iskali možen prostor za novo zgradbo. O tem leta 1906 piše tudi Josip Levičnik v Kroniki, kjer omenja, da bi se šola zidala na njivi Šimna Štalca.²⁰ Leta 1911 so ogledovali prostor na Trebušniku (Trnje) in na Otokih. Leta 1912 je komisija za novo šolo predlagala prostor na Otokih.²¹ Načrte o zidavi štirirazrednice je prekinila prva svetovna vojna. Zaradi zidave nove šole za občino Železniki in podobčino Češnjica so se ponovno zbrali 6. 12. 1921, a kot pravi Josip Primožič, je "zidava šolskega poslopja zopet splavala po vodi; zopet se vse zavlačuje in stavba hodi svoj križev pot".²² Debata o nakupu prostora za novo šolo se je ponovila leta 1927, kajti na učiteljski konferenci so zapisali: "Isto bi bilo nad vse priporočljivo, da se tudi že enkrat kupi pripraven prostor za zidavo nove šole. Škandalozno je za trg Železnike, da imajo šolo tako, v kateri se celo otroška duša ne počuti dobro."²³

Do gradnje ni prišlo vse do sredine štiridesetih let 20. stoletja. Med drugo svetovno vojno je bilo šolsko poslopje preveč poškodovano, da bi v njem lahko nada-

Drožjeva hiša na Racovniku. Foto: Igor Mohorič Bonča

Lokacija nekdanje Kosmove hiše na Racovniku, imenovana tudi Andrejčkova hiša. Foto: Katja Mohorič Bonča

ljevali s poukom. V Železnikih so za nekaj let spet ostali brez šolskega poslopja, vendar so takoj po vojni začeli z gradnjo nove šolske stavbe v Otokih. Do leta 1948, ko so s poukom začeli v šoli v Otokih, je pouk spet potekal v najetih prostorih: v pritličju Štalcove hiše na Trnju, en razred v Drožjevi hiši na Racovniku in en v Kosmovi hiši na Racovniku, pri mostu pod Grivo.²⁴

Osnovna šola v Otokih

Leta 1948 zgrajeno šolsko poslopje v Otokih je bilo pravzaprav prvo šolsko poslopje v Železnikih, ki je bilo grajeno namensko. V desetletjih, ki so sledila (v letih 1967, 1969, 1975), so zaradi potrebe po novih

prostorih šolo širili in dograjevali. Poleti 1988²⁵ so staro poslopje, zgrajeno 1948. leta, podrli, leta 1989 pa pričeli s poukom v novem poslopju.²⁶ Leta 2014 so izvedli energetske sanacije šole v Železnikih.

Šolska stavba v Otokih.
Foto: fototeka Muzeja Železniki

Šolska stavba v Otokih danes.
Foto: Igor Mohorič Bonča

Opombe:

- ¹ Zajete so samo lokacije, kjer se je v Železnikih odvijal pouk na primarni stopnji izobraževanja. V tem prispevku niso vključene lokacije Čipkarske šole (ustanovljena leta 1907), ne Obrtno nadaljevalne šole v Železnikih (ustanovljena leta 1920), ne leta 1948 ustanovljene Šole za učence v gospodarstvu, kasneje preimenovane v Vajensko šolo raznih strok (1952).
- ² Fotokopija rokopisa Josipa Primožiča Zgodovina šole v Železnikih, del besedila je bil objavljen v publikaciji Gorenjska – letoviška, industrijska, trgovska, obrtna (1931).
- ³ Klavora, Hinko, Spomini na bivanje v Železnikih (1920–1924).
- ⁴ Fotokopija tipkopisa E. Klementeja Poročilo za šolski muzej – Ljubljana.
- ⁵ Podatki o starih hišnih številkah in domačih imenih so povzeti po SI ZAL ŠKL 364, Zemljiška knjiga sodišča v Škofji Loki, teh. e. 245, in po Ramovš, Tonika: Številke in imena hiš v Železnikih.
- ⁶ Pogovor z Marijo Tavčar, 21. 7. 2010, Tz014/2010_pavletov_mlin.
- ⁷ Informator Janez Demšar, 10. 6. 2015.
- ⁸ Fotokopija rokopisa Josipa Primožiča Zgodovina šole v Železnikih.
- ⁹ Glej članek Katja Mohorič Bonča: Mihael Grošelj in šolski fond za šolo v Železnikih v Železnih nitih 12/2015.
- ¹⁰ Fotokopija rokopisa Josipa Primožiča Zgodovina šole v Železnikih.
- ¹¹ Levičnik, Josip, Kronika, 24. 4. 1903.
- ¹² Hinko Klavora, Spomini na življenje v Železnikih, tipkopis.
- ¹³ Zapis sem napisala avtorica tega članka, takrat pa četrtošolka Katja Bonča. Vir podatkov je moj stari oče Vinko Markelj (rojen leta 1927), ki je obiskoval pouk v stari šoli na Trnju in v sosednji hiši pri Štalcu.
- ¹⁴ Hinko Klavora, Spomini na življenje v Železnikih, tipkopis.
- ¹⁵ Hinko Klavora, Spomini na življenje v Železnikih, tipkopis.
- ¹⁶ Košmelj, Vida, 2007, str. 84.
- ¹⁷ SI ZAL ŠKL/0232, škatla 2, zapisnik 2. domače učiteljske konference, 4. 10. 1927.
- ¹⁸ SI ZAL ŠKL/0232, škatla 2, zapisnik 7. domače učiteljske konference, 6. 3. 1928.
- ¹⁹ Hinko Klavora, Spomini na življenje v Železnikih, tipkopis.
- ²⁰ Levičnik, Josip, Kronika 4. 2. 1906.
- ²¹ Šmid, Olga, 1973, str. 331; Josip Primožič, Zgodovina šole v Železnikih.
- ²² Josip Primožič, Zgodovina šole v Železnikih.
- ²³ SI ZAL ŠKL/0232, škatla 2, zapisnik 1. domače učiteljske konference, 3. 9. 1927.
- ²⁴ Kopija rokopisa Šolski prostori, neznan avtor in Šmid, Olga, 1973.
- ²⁵ Nastran, Leopold, Ob otvoritvi dograjene in obnovljene šole v Železnikih, 1989.
- ²⁶ Internetni vir: <http://www.os-zelezniki.si/sola-neko/>, 8. 6. 2015.

Viri:**Dokumentacijsko gradivo Muzeja Železniki; mapa Šolstvo:**

Fotokopija rokopisa Josipa Primožiča Zgodovina šole v Železnikih. Original hrani Slovenski šolski muzej v Ljubljani.

Fotokopija tipkopisa Edvina Klementeja Poročilo za šolski muzej – Ljubljana.

Klavora, Hinko Spomini na bivanje in delo v Železnikih (1920 1924), tipkopis.

Dokumentacijsko gradivo, Muzej Železniki; mapa Stara hišna imena.**Terenski zapiski, Muzej Železniki.**

Marija Tavčar, Tz014/2010_pavletov_mlin.

Informatorji: Marina in Janez Demšar, Trnje 15, Železniki; Vinko Markelj, Škovine 5, Železniki; Niko Sedej, Dašnica 92, Železniki.

Arhivski viri:

SI ZAL ŠKL 364, Zemljiška knjiga sodišča v Škofji Loki, teh. e. 245.

SI ZAL ŠKL 0232, škatla 2.

Ostali viri:

Globočnik, *Anton pl. Sorodolski*: Kronika; TD Železniki, Pan, Dražgoše, 1999.

Košmelj, Vida: *Železniki skozi čas*, Didakta, Radovljica, 2007.

Levičnik, Josip Kronika, v zasebni lasti.

Nastran, Leopold: *Ob otvoritvi dograjene in obnovljene šole v Železnikih*: Plavž, letnik 2, št. 3, 1989.

Šmid Olga: *Šolstvo v Selški dolini nekoč in danes* v: Zbornik Selška dolina, 1973, str. 330–347.

Šolsko glasilo *Naše poti*, šolsko leto 1991/1992, letnik XXI, št. 1, str. 60.

<http://www.os-zelezniki.si/sola-neko/>, 8. 6. 2015.